

نقش انقلاب فرهنگی در تحقق اهداف انقلاب اسلامی از دیدگاه شهید بهشتی

فاطمه اسلام‌پناه - عضو کارگروه سیاست

مقدمه

شهید بهشتی، به‌عنوان یکی از رهبران انقلاب اسلامی، برنامه‌های گسترده‌ای را برای تحول و توسعه فرهنگی کشور دنبال می‌کرد. او باور داشت که تغییرات فرهنگی و اجتماعی، پایه‌ای برای تحولات سیاسی و اقتصادی است و بدون آن، تحقق اهداف انقلاب اسلامی غیرممکن است. بهشتی، میان انقلاب فرهنگی و تحقق اهداف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی پیوند برقرار کرده و معتقد بود که تغییرات فرهنگی می‌تواند به توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور کمک کند. او با رویکردها و استراتژی‌های خود، به ترویج فرهنگ اسلامی می‌پرداخت. در راستای این تلاش‌ها، در حوزه آموزش، نظام آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها با تغییر در محتوا و اصلاح روش‌های آموزش، به سمت

در فرهنگ‌های مختلف مشاهده کرد اما مسئله قابل توجه این است که در برخی از فرهنگ‌ها بعد الهی نقش تعیین کننده داشته و در فرهنگی دیگر بعد اقتصادی و یا جنسی از اهمیت بیشتری برخوردار است. شیوه زندگی یک انسان را فرهنگ او مشخص می‌کند و مجموعه اخلاق و رفتار افراد، جلوه‌گاه فرهنگ آنان است. (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۳، ۳۷۱) بنابراین انقلاب فرهنگی زمانی رخ می‌دهد که فرهنگ عده‌ای از افراد جامعه دچار دگرگونی شده و مردم علیه ارزش‌های پیشین جامعه که «ضد ارزش» نامیده می‌شوند به فعالیت پرداخته و درصدد حاکم کردن ارزش‌های مورد قبول خودشان باشند. «هر قدر این حرکت، بنیادی‌تر، ریشه‌ای‌تر و قاطع‌تر و سریع‌تر باشد، آن انقلاب، انقلاب‌تر و کامل‌تر است.» (همان: ۳۲۴)

ترویج ارزش‌های اسلامی و ملی حرکت کرد، حمایت از هنر و فرهنگ ایرانی تقویت شد و در حوزه ارتباطات، رسانه‌ها تغییرات مهمی را تجربه کردند. در نظر شهید بهشتی، انقلاب فرهنگی ضامن تداوم انقلاب اسلامی تلقی شده و به همین دلیل همچنان ادامه و تداوم مسیر انقلاب فرهنگی، برای تحقق اهداف بلندمدت انقلاب اسلامی و توسعه فرهنگی کشور بسیار حائز اهمیت است.

۱. تعریف انقلاب فرهنگی

به عقیده بهشتی، انسان یک موجود فرهنگی و آفریننده فرهنگ است. فرهنگ انسان، ریشه‌ها و ابعاد مختلفی چون بعد جنسی، عاطفی، اقتصادی، قدرت‌طلبی، خداجویی و... دارد. زمانی که فرهنگ یک انسان یا یک جامعه مورد بررسی قرار گیرد، می‌توان حضور تمام این ابعاد را

۲. اهمیت انقلاب فرهنگی

۲.۱. ضرورت انسان‌سازی

شهید بهشتی تاکید دارد که یکی از عالی‌ترین اصول اسلام این است که انسان یک موجود و یک واقعیت شونده است که همواره می‌تواند مورد تغییر قرار گرفته و در مسیر راستین قرار گیرد. «[انسان] از روز تولد تا روز مرگ، یک شدن سیال همیشه در حال شدن است؛ «قل یا عبادي الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله» (زمر/۵۳)؛ انسانی که به خود ستم کرده، انسانی که درباره خود عدل روا نداشته، این انسان باید بداند که می‌تواند تا آخرین لحظه بازگردد به راه خدای و از رحمت خداوند و از هدایت دستگیر خداوند هیچگاه نباید مأیوس باشد. پس انسان‌های میانسال و بزرگسال فعال، همه باید مصمم باشیم به اینکه یک انقلاب فرهنگی حاکمیت پیدا کند بر رفتار ما و رفتار ما متناسب باشد با آن نظامی که در آن نظام، همه انسان‌ها در پرتو روح خدا و یاد خدا در پرتو حاکمیت وظیفه الهی بر رفتارشان، مناسباتشان را با یکدیگر تعیین می‌کنند و تنظیم می‌کنند.» (همان: ۳۸۳)

۲.۲. موثر بر جنبش‌های سیاسی

عموم انقلاب‌ها با نوعی انقلاب فرهنگی آغاز می‌شوند. اساساً آغاز دین و آغاز آیین زندگی با معرفت، آگاهی و شناخت همراه است و اولین چیزی که باید در انسان تغییر کند، آگاهی اوست. انقلاب در فرد انسان و یا مجموع انسان‌ها، فرهنگی بوده و پس از آن است که انسان‌ها تلاش می‌کنند یک حاکمیت سیاسی، مطابق باورها و ایده‌هایشان به وجود آورند. «پیغمبر (ص) طی سیزده سال در مکه برای ایجاد انقلاب فرهنگی تلاش کرد و انسان‌هایی را بر محور این فرهنگ کاملاً ناب گرد آورد. وقتی نیرو جمع شد گفت حالا بیایم

یک سیاست و یک جامعه جدید به وجود بیاوریم.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۹۵-۹۶) بنابراین از نگاه شهید بهشتی، انقلاب، با انقلاب فرهنگی آغاز شده و انقلاب فرهنگی پشتوانه فکری انقلاب سیاسی محسوب می‌شود.

۳. تاثیر انقلاب فرهنگی بر پیروزی انقلاب اسلامی ایران

شهید بهشتی در مقابل کسانی که معتقدند فرهنگ قابل انقلاب نیست بلکه روابط اجتماعی قابل انقلاب است و فرهنگ باید مطابق سیستم اجتماعی تغییر کند، معتقد است که اتفاقاً فرهنگ قابل انقلاب است و روابط اجتماعی خودبه‌خود در رابطه با فرهنگ، شکل می‌گیرد. به بیان ایشان در انقلاب اسلامی ایران «ما اول، انقلاب فرهنگی کردیم.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۲: ۱۸-۱۹) عامل معنویت نقش ویژه‌ای را در انقلاب اسلامی ایران ایفا کرده است. در جامعه ایران نقش معنویت به‌صورت انقلابی و در طی یک حرکت بنیادین دچار تغییر شده و افزایش یافت. شهید بهشتی در توصیف چنین شرایطی می‌گوید: «در فرهنگ ما یک تغییر سریع و بنیادی به‌وجود آمد، چنانکه ملتی که از روبه‌رو شدن با مرگ می‌ترسید، ترسش از مرگ ریخت و از مرگ استقبال کرد و این تغییر سریع بود. ملتی که از، از دست دادن شغل و کارش می‌ترسید در سطح وسیعی این ترسش فرو ریخت؛ فکر کرد اول باید یک جامعه سالم داشته باشد، بعد شغل داشته باشد... به این ترتیب اول فرهنگمان در یک حرکت سریع و بنیادی عوض شد، بعد نظام اجتماعی عوض شد و در پی آن باید روابط اقتصادی عوض شود. نمی‌توانیم بگوییم انقلاب فرهنگی و انقلاب اسلامی کردیم، ولی روابط اقتصادی و اجتماعی، به همان صورت باقی بماند؛ اینها هم باید عوض بشود و در چارچوب روابط

اقتصادی و اجتماعی تحول یافته درآید.» (همان: ۱۹)

۴. تاثیر انقلاب فرهنگی بر تحقق اهداف انقلاب اسلامی

تاثیر انقلاب فرهنگی نه فقط در آغاز بلکه در طول انقلاب‌ها نیز حائز اهمیت است. به باور شهید بهشتی «بهبودهای سیاسی و اقتصادی، تابعی است از بهبود فرهنگی و ساخت فکری و تقوایی و ایمانی و عملی انسان.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶ الف: ۹۶) بنابراین مسئله انقلاب فرهنگی، بر میزان دستیابی یک انقلاب سیاسی به اهداف تعریف شده خود موثر است.

۴.۱. استقلال

یکی از مسائل با اهمیت که در انقلاب اسلامی ایران همواره بر آن تاکید شده، استقلال است. شهید بهشتی معتقد است جهان‌خواهران برای تثبیت سلطه و محکم کردن پایه‌های استعمار سیاسی و اقتصادی خود، به استعمار فرهنگی متوسل می‌شوند و یکی از اساسی‌ترین راه‌ها جهت کسب استقلال سیاسی و اقتصادی، قطع وابستگی‌های فرهنگی می‌باشد. «وقتی مردم ما در نوع

مستقیم اسلام بشناسند و آسان بکنند و نسل جوان ما را برای این حرکت و این گزینش و این پویایی، یاری بدهند و نیازهای فنی، صنعتی و کادری جامعه ما را بتوانند خوب برآورده کنند.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۶، ج ۳: ۳۲۶-۳۲۵)

جمع‌بندی

شهید بهشتی بر ضرورت تحول و تغییر در فرهنگ و ارزش‌های جامعه تاکید دارد و به واسطه موجودیت سیال انسان، جایگاه انقلاب فرهنگی را در زندگی افراد ارجح می‌نهد. او بر این باور است که بدون تغییر فرهنگی، تغییرات سیاسی، اجتماعی و اقتصاد قابل تحقق نیستند و اساسا انقلاب اسلامی ایران نیز با یک انقلاب فرهنگی آغاز و به پیروزی منتهی شد. شهید بهشتی تداوم انقلاب فرهنگی را ضامن استمرار و تسهیل‌کننده تحقق اهداف انقلاب می‌داند. انقلاب فرهنگی، زیربنای استقلال سیاسی و اقتصادی کشور را فراهم ساخته، از بازتعریف هنر و رسانه، زمینه‌ساز گسترش انقلاب اسلامی و صدور آن در میان سایر ملل گشته و همچنین از طریق سیستم آموزش، منجر به توسعه نیروی انسانی کارآمد، متخصص و متعهد در جهت تحقق آرمان‌های جامعه و سلامت و تداوم انقلاب می‌گردد.

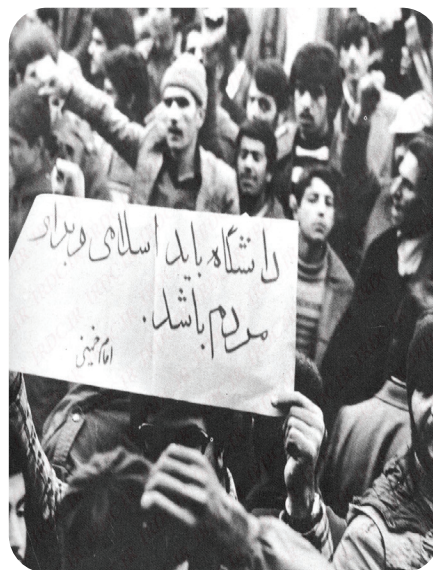
کتاب‌نامه

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۸۸)، حزب جمهوری اسلامی مواضع تفصیلی، چاپ اول، تهران: نشر بقیعه.

حسینی بهشتی، سید محمد (۱۳۹۶)، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های آیت‌الله شهید دکتر سیدمحمد حسینی بهشتی، تدوین محمدرضا سرابندی، چاپ دوم، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

حسینی بهشتی، سید محمد، (۱۳۹۶ الف)، آزادی، هرج و مرج، زورمداری؛ بخش تکمیلی، چاپ اول، تهران: روزنه.

مسئله انسان‌سازی در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی ایران، همواره مورد توجه بوده است. انقلاب فرهنگی با انگیزه برآورده شدن چنین هدفی وارد حوزه آموزش و پرورش، آموزش عالی و دانشگاه‌ها شد. به اعتقاد شهید بهشتی، جامعه ایران سال‌ها از نظر علمی و تحقیقاتی، مصرف‌کننده بوده درحالی‌که فعالیت‌های پژوهشی و علمی‌مان باید اصالت پیدا بکند. سیستم آموزشی موجود باید هرچه بیشتر به بعد الهی، معنوی و اخلاقی انسان اهمیت داده و نیازهای جامعه را به خوبی شناسایی بکند. «رسالت دانشگاه در جامعه انقلابی ما این است که بتواند انسان‌هایی بسازد دارای

آگاهی هرچه بیشتر، قدرت گزینش انتخاب هرچه آزادتر، آزاد از هر چیز که روی گزینش آنها اثر بد می‌گذارد و آزادی گزینش آنها را واقعا محدود می‌کند؛ آزاد از تأثیر همه غارت‌های زشت و ناپسند کمبودهای اجتماعی و اقتصادی؛ آزاد از هر چیزی که به انسان، جهت کاذب و جهت‌گیری کاذب می‌دهد. نیازهای جامعه اسلامی را درک بکنند، آینده جامعه انقلابی و اسلامی را بتوانند پیش‌بینی کنند و حرکت علمی، فرهنگی، هنری، فنی، صنعتی، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و معنوی ما را بر صراط

خوراک و پوشاک و معماری و شهرسازی و خانه‌سازی و برنامه درسی و آموزشی و ورزشی و هنر و هرچه از این قبیل است مقلد غربی‌ها شوند و حتی قالب‌های فکر و اندیشه خود را از غرب به عاریت گیرند، جای پای غرب جهانخوار در این کشور، محکم می‌شود و این همان بلایی است که جهانخواران غرب در صدوپنجاه سال اخیر بر سر ما آورده‌اند.» (حسینی بهشتی، ۱۳۸۸: ۴۱۳)

۴،۲. گسترش انقلاب اسلامی

مسئله استمرار و همچنین گسترش ارزش‌های انقلاب اسلامی به سایر ملت‌ها، یکی از اهداف مهم انقلاب به‌شمار می‌آید که انقلاب فرهنگی در تحقق این امر، از طریق احیای هنر اسلامی - انقلابی و توسعه ارتباطات و رسانه‌ها به منظور ترویج فرهنگ اسلامی، نقش سودمندی را ایفا می‌کند. دغدغه شهید بهشتی این است که میدان‌های گوناگون عرصه هنر، با هنر اصیل اسلامی و انقلابی اشباع شده و جای خالی برای هنر مبتذل و یا الهام گرفته از جهان‌بینی‌های دیگر، باقی نماند. او معتقد است از این طریق می‌توان پیام انقلاب اسلامی را به اعماق وجدان‌های انسانی منتقل کرد. (همان: ۴۲۱-۴۲۰) مسیر دیگری که در صورت استفاده صحیح می‌تواند تسهیل‌کننده چنین هدفی باشد رسانه‌ها هستند. «رادیو و تلویزیون از سریع‌ترین و گسترده‌ترین و پراثرترین وسایل ارتباط جمعی برای تبادل پیام‌هاست و به‌راستی بزرگ‌ترین و نافذترین دانشگاه است.» بنابراین باید متعهدترین افراد در این زمینه فعالیت کرده و فراموش نشود که دقیق بودن و قابل اعتماد بودن فعالیت‌های ارتباطاتی و رسانه‌ای، در عمل موفقیت‌آمیز آنان بسیار تأثیرگذار است. (همان: ۴۲۱)

۴،۳. توسعه سرمایه انسانی